

Ігор СКЛОВСЬКИЙ

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОКОНФЕСІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

У статті досліджуються еволюційні ознаки цивілізаційного формування етноконфесійної саморегуляції – становлення українського суспільства, що є зняряддям національно-патріотичної самосвідомості громадян і нації.

***Ключові слова:** архетип цивілізаційний, метафізика, етноконфесійна саморегуляція, вульгарно-соціологічна парадигма, національна взаємодія, націотворення, націонал-патріотизм.*

У статті з'ясовується, як відродження традицій етноконфесійної саморегуляції у суверенній Україні постало складовою цивілізаційного українського націотворення, зумовленого зміною вульгарно-соціальної парадигми, що поставило низку завдань “очищення громадянської свідомості”, зокрема від стереотипів “тоталітарного богоборства”. Формування історичної богообраності настільки актуальне, що теж потребує філософсько-богословського пошуку істини і кордоцентричного “очищення” патріотичної свідомості українського народу від антиклерикально-богоборських кліше [4, 70 – 73].

Прояви “богоборського тоталітаризму” нав'язували міфологеми войовничого матеріалізму та “плебейську ненависть” до “пасіонаріїв-дисидентів” – шляхетних захисників української єдності, автокефалізму православ'я, греко-католицьких традицій тощо. І, що не менш важливо, – стимулювали створення “ключового синтезу” – плюралізму та

постмодернізму – метафізичного розуміння шляхетного звернення у посттоталітарному часі та просторі до цивілізаційних архетипів національної ідеї як сутності етноконфесійної саморегуляції в контексті історичної богообраності нашого народу [1, 62 – 63].

Метафізика національної богообраності зміцнює патріотичні зв'язки релігії та етносу в Україні, вживається відносно новий концепт пізнання націотворення – “етнологія релігії”. Її теоретико-методологічне поле дуже широке. Від аналізу “ліберального і революційного богослов'я” до “символічного інтеракціонізму” та “бігевіоризму”; “еволюційного прагматизму” – до “плюралістичного космополітизму” й “цивілізованого націоналізму”, універсально відображається досвід цивілізаційної саморегуляції національного буття та етноконфесійних спільнот в Україні [2], [3], [4], [7].

Напередодні ХХІ ст. питання етноконфесійної саморегуляції пов'язане із системним подоланням варварсько-руйнівних чинників: дезінтеграції, нігілізму та інших труднощів становлення українського суспільства, що виникли в добу радянського богоборства тощо. Розвиток етноконфесійної саморегуляції національного суспільства у філософії постмодерну є важливою темою філософсько-історичного пізнання, оскільки саме від цього залежить рівень громадянської свідомості, відтворення цивілізаційно-нормативних цінностей нашого багатоконфесійного народу. Стрижнем у розвитку етноконфесійної саморегуляції суспільства є відродження Помісного українського православ'я, щоб патріотизм Сходу зміг налагодити рівноправний діалог з українським греко-католицьким соціумом.

В історіографічному розділі проблеми виділяються філософсько-історичні концепти (Г.Гегель, Й.Фіхте, П.Юркевич), класичні й евристичні конструкти (М.Гоголь, В.Соловйов, Д.Донцов, Л.Гумільов,), вияви постмодерністського та філософсько-богословського символу (В.Лисий[5], [4], М.Кашуба[3], М.Марчук, В.Скотний). Так, професор Василь Лисий зазначає необхідність вживання трансцендентального “Я” – доповнення до сенсу етноконфесійних цінностей, що потребує

категоріального систематизування “ключових” концептів (саморегулятивність, софійність, пасіонарність та ін.). У саморегулятивному механізмі єдності Національних Церков мірилом є досвід патріотичної самосвідомості, але тільки для тих, хто цього хоче. Неповторність етноконфесійного феномену робить український народ цивілізаційною цілісністю представників східноправославної, західнохристиянської, юдео-мусульманської традицій, що узагальнюється поняттям “Богоспівтворчість”. Формування нової теоретичної парадигми саме в альтернативному суспільстві мусило показати “еволюцію цивілізованого націоналізму”. В історичній пам’яті народу України значно посилюється збереження цінностей національної взаємодії пасіонаріїв-борців та пасіонаріїв – вітчизняних богословів, які у філософсько-історичному контексті аналізують постаті Т.Шевченка, І.Франка – носіїв так званого “богослов’я революції”, проникаючи у трансцендентну сутність Бога, торкаючись дуалізму між вірою і зневірою, любов’ю і ненавистю. Також цю тему треба порушувати в огляді діяльності П.Могили, Б.Хмельницького, А.Шептицького, С.Бандери, С.Коновальця [3, 11].

Відродження етноконфесійних звичаїв та традицій дає підстави представникам багатонаціонального народу України робити вибір між світоглядними і політичними альтернативами. Нагадаємо, що напередодні національно-визвольних змагань, наприклад, під проводом Богдана Хмельницького, фактично виникає філософська концепція “богослов’я революції”. Вітчизняні православні теологи, зокрема Петро Могила та його оточення, вплинули на цивілізаційне становлення своїм тлумаченням взаємодії національної ідеї – “символіки” етноконфесійної згоди як підстави громадянської саморегуляції в українському суспільстві та слов’янському світі. У час становлення альтернативного суспільства українське “богослов’я революції” вплинуло і на різні “катакомбні” сповідання, що мають “громадський авторитет”, а під час розбудови “єдиного українського дому” – на методологічний вектор їх філософсько-богословського пізнання, спрямований у ейдетично-дисидентську та плюралістичну основи.

Метафізика національної ідеї оптимально пояснює, чому конфесійний зв'язок двох гілок православ'я був розірваний зі встановленням автокефалії Московського православного патріархату. Українські православні ієрархи тоді вчасно почали шукати канонічної єдності і з Москвою, і з Римом як суб'єктами його можливої патріархатної юрисдикції. Берестейська унія (1596 р.) в апофатичному впливові на діяльність націонал-патріотів значно посилила престиж національної ідеї, яку фактично відстоював і гетьман України Іван Мазепа, і греко-католицькі ієрархи. Міжнародна політична діяльність гетьмана України в екзилі П.Орлика якраз вказує на обґрунтованість у майбутньому філософсько-богословського синтезу “мазепинців Сходу і бандерівців Заходу” [6, 19 – 20].

Під час опору тотальному богоборству швидко з'явилися герої катакомбних етноконфесійних спільнот, носії національної релігії та вільнодумства. Пасіонарії мали намір створити інтелектуалізоване покоління “шляхетної цивілізованості”, хоча рівень “конфесійного невігластва” підштовхував до прискорення зусиль суспільства оптимізувати відтворення традицій гетьманату. Західні футурологи вважали, однак, визволення від проявів богоборського тоталітаризму процесом більш тривалим, який потребує поступового відродження етноконфесійної цілісності українського народу, включаючи його регіонально-етнічні складові, що відповідали за національно-конфесійне відновлення, – українських поляків, угорців, болгар, євреїв, лемківської, бойківської самобутності тощо. У патріотично-шляхетній свідомості українців відтворюються концепції постмодерністської теології, філософії, історіософії в контексті пізнання виміру національної ідеї та “патріотичного типу свідомості” у час латентно-державного статусу, долаючи “імітацію офіційної відповідальності носіїв плебейського світогляду” за “долю рідної країни”, оскільки етноконфесійність для наших пасіонарів (термін Л.Гумільова) часто була шляхетно зрозумілим захистом “мови міжнаціонального спілкування”. Її вони отримали у спадок від діда-прадіда як потребу “національної взаємодії”, а в пасіонарному сенсі – як прояв громадянської турботи про цілісність церковної еволюції в офіційному діалозі еліт Сходу і Заходу. Тоді інтегруючий церковний чинник буде цивілізаційною

саморегулятивністю громадянського суспільства, підкреслюючи сенс нашого буття [3, 70].

Саморегулятивність (лат. – упорядкованість) має родові ознаки специфіки дій автохтонів, що виявляє силу впливу його еліти на ролі і позиції (етносоціальний аспект), бо підкреслює цілісність реалізації національної ідеї. Внутрішні зв'язки здатні утворювати пасіонарність еліти історичної нації. Конкретизувати багатозначність метафізичного сенсу можна шляхом реалізації національної ідеї України та Галичини, Придніпров'я, Поділля, Слобожанщини, Степу (колишнього Дикого Поля), Причорномор'я, Криму як стародавніх центрів українського націотворення (збираючи поступово – соборно – “розшматоване національне тіло”). Етнос є “Я” (і “не-Я”) у собі.

Метафізика трансцендентального “Я” використовує принципи філософсько-історичного пізнання ходи, пробудження нації, її переходу в наявне буття і політичну самосвідомість – комплементарність (лат. – доповнювальний принцип), яка дає підстави посилити долання традиційного тлумачення принципів “початку”, “першопричини” (Ж.Дерріда). Початки, на думку М.Гоголя, завжди вже є трансцендентним доповненням, що відшкодовують первинну відсутність повноти Абсолютного в Національному Дусі, але через “шляхетні козацькі чесноти” пояснюють генезу патріотизму, націоналізму, націонал-нігілізму плебейського зразка. Доповнення – “щось інше” – результат здійснення статусу шляхетних чеснот, особливо під час відновлення втраченої національної самоповаги, коли у громадській свідомості виникає гостра потреба шляхетних носіїв національного менталітету.

Софійність (грец. – премудрий) – філософське відображення взаємодії божественного та людського, аналізу цивілізованих виявів патріотичного націотворення, навіть містичного відтворення духовної еліти. У метафізичному значенні “Софія” присутня в національному бутті як “соціальне втілення Божества в церкві Всесвітній” (В.Соловйов), що здійснюється в Україні за досвідом “героїв-пасіонаріїв”. Націоналізм висуває пасіонарність для захисту самостійного статусу “Києва – матері міст руських” як столиці історичного

народу, чи коли з'являється “Львів – маленький Париж”, котрий продукує “богослов'я революції” (А.Шептицький, С.Бандера).

Пасіонарність (лат. – те, що народжує і змінює героїв) – засіб аналізу шляхетно-героїчних властивостей патріотичної особистості, що раптово відтворює історичний народ, щоб засвідчити про появу нового типу індивіда або групи харизматичних пасіонаріїв – носіїв захисту етнічного ареалу своєї землі (Є.Коновалець, Д.Донцов).

Ентелехійність (грец. – здійснюваність) філософсько-історичного тлумачення онтологізації національного менталітету є проясненням Національного Духу та відповідних духовних прогнозів. Тому Тарас Бульба символізує трагедію і тріумф національної ідеї, як біблійний Авраам Ісаака – жертвує Андрія, потім – “улюбленого” Остапа – символ жертвних корифеїв даного народу, починаючи з І.Мазепи, Січових стрільців, вояків ОУН-УПА, щоб наповнити патріотичними реаліями Національне Буття.

Контингентність (лат. – те, що трапляється) – філософське поняття, яке має протилежне значення до історичної необхідності (І.Кант). Постмодерністська філософія тому і пристосовує метафізичні концепти до означення цивілізаційної еволюції форм буття – націотворення як шляхетної взаємодії.

У ХХ столітті українська нація пережила величезну низку руйнівних антисоціальних проявів, котрі призвели до поглиблення ноуменального значення кантівського морального імперативу в екологічно-шляхетну імперативність (“голодомори”, “чистки”, примусова русифікація тощо). Ось чому саме в “Нашому П'ємонті” виникає “богослов'я революції”, коли видатні сучасні філософи та богослови почали синтезувати “щасливе майбутнє”, поєднавши його зі стародавньою ідеєю самопожертви на честь і славу власного націотворення. Про це мріяли ще митрополити П.Могила та А.Шептицький, коли “щасливе буття” пов'язували з відтворенням діалогу традиційного православ'я і прихильників греко-католицької традиції [6, 3 – 20]. Етноконфесійно-саморегулятивний Ренесанс в Україні напередодні ХХІ ст. засвідчив про те, що нація не втратила надії на “щасливе майбутнє”. Слова митрополита Андрея (Шептицького) про

“ключовий синтез” батьківської християнської віри, національної Церкви і відтворення патріотичної свідомості слугували філософсько-богословською підставою високих істин і моральних чеснот героїв нашого народу [6, 21 – 22]. Етноконфесійна саморегуляція є чинником вдалого заперечування етнічної ненависті. Так, від козака Шуха в кінці XVIII ст. пішли зачинателі монархічної громадської гілки – Шухових-Шульгіних, поляків Шухевських і щирих українців-Шухевичів Галичини [1, 65].

Усі прояви саморегуляції етносоціального феномену зумовлюють зростання зв'язку між внутрішнім і зовнішніми чинниками цивілізаційного перетворення на рідному ґрунті націотворення. У сучасних трансформаціях суспільного життя терміном “постмодернізм” намагаються прикрити суперечливе існування цього феномену на етапі розвитку постіндустріальної цивілізації, яка несе Україні “нову філософію існування” [6, 12 – 14]. Філософський постмодернізм є життєдайним феноменом, визначає етносоціальну єдність патріотичної особистості, щоб закони природи залишили місце індивідуальній свободі та божественній мудрості через підняття особливого значення шляхетного типу людини; вона є повноцінним громадянином, що відповідає системним принципам філософії історії, котрі потребують онтологізації сенсу національної ідеї [3, 22 – 23].

Дихотомічність (грец. – розділення на частини) – принцип філософії історії для порівняння ролі етноконфесійної саморегуляції і видатних осіб, що здатні впливати на менталітет нації, запобігаючи національній катастрофі своєю особливо-харизматичною спрямованістю, яким протистоїть “видатна посередність” – уособлення профанного початку (Моцарт – Сальєрі, Хмельницький – Виговський, Гоголь – Кукольник, Мельник – Гітлер, Бандера – Хрущов, Шелест – Брежнев, Кравчук – Горбачов); іноді це потрібно і для зіставлення харизматичних постатей, що відображають шляхетні прояви, коли протистоять плебейському виміру; навіть носіїв символів національних ідей (Гоголь – Пушкін).

Континуїтивність (лат. – безперервність) у філософії історії відображає нерозривний зв'язок з Абсолютним у Національному Дусі носіїв цивілізованої шляхетності, що мають різний ступінь

розуміння софійності та елітного проникнення у сенс людського буття і харизматичного призначення пасіонарних лідерів у процесі становлення цивільного простору.

Дискурсивність – ключове поняття в постмодернізмі, що використовується як синонім оптимальної “мови”, прояснює власні теоретичні підстави і субстанцію соціальних засобів усередині етнонаціонального поля культури.

Контемпляційність (лат. – нагляд) – поняття у постмодерністській історіософії, яке відображає глибоке занурення шляхетної особистості в образ мудрості Бога, коли відкривається істинне єство Національного Духу, надчуттєва глибина національної ідеї (екософське проникнення), що потребує появи в народі геніального носія етноконфесійної злагоди.

Акумулювання національної пам’яті ми бачимо вже у спадщині видатного українського мандрованого філософа Григорія Сковороди. Він за допомогою метафізичного тлумачення “часопростору” виявив шляхетний характер етноконфесійних звичаїв українського державотворення. Головні джерела етноконфесійної саморегуляції стародавньої цивілізації матеріалізувалися у “колисці історичної пам’яті” – величезній Київській Русі, коли визначилася шляхетність філософсько-богословського змісту Старого і Нового Заповітів, їх патріотичне тлумачення виявило життєдайну силу, яку започаткувала греко-православна традиція (Афанасій Александрійський, Василь Великий, Йоан Златоуст та константинопольський патріарх Фотій), чернечий чин Києво-Печерської лаври (Антоній і Феодосій), ігумени Никон і Сильвестр, дякон Нестор-літописець, митрополити Іларіон і Клим Смолятич, Кирило Турівський, архімандрит Серапіон Володимирський.

Цивілізаційний витвір націоналізму змінює вульгарно-соціологічну парадигму на еволюційно-конфесійну й патріотичну версію, що ніколи не було випадковим явищем в Україні чи “предметом змови” “агентів впливу” “західної демократії”.

Відродження традицій етноконфесійної саморегуляції є однією з основних ознак становлення громадянського суспільства, оскільки під час революційного повалення царату

український народ створював три держави (Кубань, УНР, ЗУНР). Досвід націоналістичного визволення всієї нації мав цивілізований вигляд, бо націоналісти України бажали всім народам того, чого й собі. Велике значення мав досвід етноконфесійної саморегуляції та визвольних змагань, підкреслюючи пасіонарність Руху ОУН-УПА в контексті її філософії [3, 134 – 135].

Переходові елементи органічно підкреслюють свою прихильність до різних течій етноконфесійного саморегулювання; тоді історична повага торкнулася підтримки ветеранів гетьманського руху, мазепинської величі або бандерівських традицій боротьби проти більшовиків. Потрібна єдність усіх крайових “захисників”, коли галичани і східняки мають бути єдиним “національним тілом”. Часто територіальне походження у нас дужче в’яже людей, ніж національна чи релігійна приналежність [3, 14 – 15]. Про цю єдність свідчать, наприклад, прояви руху опору в поневоленій Україні, коли кореспондентські пункти розповсюдження “самовидання” (рукописні газети і журнали невеликого розміру) розглядали громадсько-політичне і релігійне життя без цензурних обмежень. Ці “альтернативні” матеріали максимально доповнювали документальні свідчення борців ОУН-УПА про загрозу охамлення громадських чеснот [3, 69 – 70].

В Україні на межі тисячоліть здійснюється перехід від романтично-просвітницьких засад до розуміння національної ідеї – шляхетності дій захисників впровадження цивілізаційних чинників, подолання ознак революційно-охлократичного охамлення, проявів ксенофобії, зокрема українофобії, зростання відсотку людей, які були носіями авторитету історичної нації, віри в “остаточну реалізацію національної ідеї”.

Етноконфесійна саморегуляція відображає динаміку світогляду українського народу в посттоталітарну епоху, коли міфологічне світовідчуття потребує філософсько-богословського синтезу в постмодерністській площині, тоді цивілізаційні ознаки виявляють себе в розвинутих формах поваги до Бога як ідеї ідей вітчизняної релігії. “Повстання мас” є нехтування досвідом проти ноуменальних істин – демонічне тлумачення цього феномену є проявом “забобонного знання” [6, 3 – 7]. Попри

стереотипи богоборства, поступово збільшувалася кількість офіційно віруючих. Їх вага позитивно позначається й на громадській еволюції: від квазірелігій до діалектичного виміру самосвідомості етносів, коли зростає авторитет етноконфесійної сили націотворення [4, 61 – 64].

Прихильники віри в “Бога живого” стверджують, що “Отець Небесний” вибрав ризик національної “свободи” (А.Шептицький, Й.Сліпий). Бог є спасінням – символом християнсько-православної та патріотичної взаємодії з усіма країнами, греко-католицького чи будь-якого етноконфесійного спрямування.

Чому тоталітарне богоборство вело запеклу боротьбу з вільним філософсько-історичним пізнанням та українськими етноконфесійними звичаями? Подібний дуалізм у способах саморегулятивно-етносоціальних уявлень шляхетних носіїв українського націотворення відбиває ознаки трансцендентної реальності, позитивно відобразивши види і тип суспільної взаємодії. Кобзаревий проект нашої інтелігенції, який вдало продовжив Великий Каменяр, охоплював духовну еліту й звичайних патріотів-громадян, спрямовуючи українців бути “могилянником імперії”. Створення “патріотичної саморегуляції” шляхетних захисників національних сповідань дає підстави правильно зрозуміти “ключовий синтез” православних, греко-католицьких і всіх інших відповідних проявів конфесійної діяльності наших патріотів, які намагались акумулювати весь національно-релігійний досвід України у площині Помісної національної Церкви [5, 32 – 34].

Щоб упорядкувати багато моральних чинників колективно-історичної пам’яті, котру українці зберігали з давніх-давен, носії пасіонарної саморегуляції звертаються до етноконфесійних витоків у архетипах тощо. Архетипи як сутність етноконфесійної саморегуляції, в тому числі гетьмансько-козацької доби, постають у проявах громадської поваги до патріотичної позиції офіційної еліти тоді, коли вона відхиляє чужоземні спроби відкинути цілісність звичаїв “батьківської віри”. Архетипи, однак, механічно не мігрують з однієї епохи в іншу, кожне покоління українських патріотів засвоює їх заново під історичним впливом різних етноконфесійних традицій, які конкретизують громадянський контекст – появу “моменту

істини”, що є справжньою сутністю офіційної еліти відносно авторитету рідної “батьківської віри” [6, 19 – 20]. Це має відігравати лише позитивну роль засобу консолідації народу, утвердження демократизму поліконфесійної країни, бо й національна релігія постає засобом протистояння національному егоїзму, – відчуттю своєї меншовартості. Філософія історії актуалізує питання етнологізації конфесійного відтворення, повагу нових філософсько-богословських диспутів, які можна тлумачити у будь-якому порядку, в тому числі за створеними автором штучними правилами інтелектуальної гри – постмодерністського вияву субстанційних рис “богослов’я революції”, зокрема для розуміння футурологічного сенсу етнонаціонального та “козацького світу”, котрий поступово народжується саме після “Помаранчевої” революції.

Література

1. Бондарчук Ю. Проблема української національної самоідентифікації // *Духовність українства XXI століття* – Випуск 10. – Кіровоград: Вид-во ВМУРЛ, 2006. – С. 60 – 65.
2. Гнатенко П. Національна самобутність і буття суспільства // *Вісник Дніпропетровського національного університету. Сер. соц., філос., політ. Вип.7.* – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2001. – С. 63 – 70.
3. Кашуба М., Мірчук І. Гавриїл Костельник: філософські погляди. – Дрогобич: Вимір, 2002. – 139 с.
4. Лисий В. Про статус діалектики в системі філософії та її гуманістичний зміст // *Вісник Львів. ун-ту. Сер. філософські науки. Вип. 1 / Володимир Мельник, д-р. філос. н., проф.* – відп. ред. – Львів: Нац. ун-т ім. І. Франка, 1999. – С. 61 – 73.
5. Лисий В. Принцип діяльності в “науковченні” Й. Фіхте // *Проблеми гуманітарних наук: Наук. зап. ДДПУ. Вип. 13. Філософія.* – Дрогобич: Вимір, 2004. – С. 25 – 34.
6. Шептицький А. За єдність святої віри, церкви і нації. – Львів: Фонд духовного відродження ім. митрополита Андрея Шептицького, 1991. – 40 с.
7. Юркевич П. Серце та його значення в духовному житті людини за вченням Слова Божого // *Історія філософії. Хрестоматія / Упор.: проф., д-р філос. наук Марія Кашуба.* – Львів: Вид-во Нац. ун-ту ім. І. Франка, 2004. – С. 250 – 257.

Скловский Игорь. Цивилизационные аспекты украинской этноконфессиональной саморегуляции в

контексте философии истории. В статье исследуются эволюционные черты цивилизационного формирования этноконфессиональной саморегуляции – становления украинского общества, являющегося средством самосознания национально-патриотического самосознания граждан и нации.

Ключевые слова: архетип цивилизационный, метафизика, этноконфессиональная саморегуляция, вульгарно-социологическая парадигма, национальное взаимодействие, нациосозидание, национал-патриотизм.

Sklovskyi Ihor. Civilization aspects of Ukrainian ethnoconfessional self-regulation in the context of the history of philosophy. Evolutionary features of civilization forming of ethnoconfessional self-regulation –forming of the Ukrainian society – are investigated in the article. This formation is the source of national-patriotic self-consciousness of citizens and the nation.

Key words: archetype of the civilization, metaphysics, ethnoconfessional self-regulation, vulgar- sociological, paradigm, national-patriotic self-consciousness.